

Գոռ Գևորգյան
պ.գ.թ., դոցենտ
Էդիտրա Ասատրյան

**«ԱԶԱՏ ՍՊԱՆՆԵՐԻ» ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ
ՀԵՂԱՇՐՋՈՒՄԸ ԵՎ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԱՐՏԱՔԻՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԻ
ԶԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ (XX Դ. 50-ԱԿԱՆ ԹԹ.)**

Հանրապետական Եգիպտոսի պատմության կարևորագույն և շրջադարձային ժամանակաշրջաններից է 20-րդ դարի 50-ականները, երբ տապալված միապետության և քայքայված պետականության բեկորների վրա սկսեց կազմավորվել որակապես այլ իշխանություն՝ հասարակական և աշխարհաքաղաքական նոր ընկալմամբ:

1952 թ. հուլիսի 23-ին «Ազատ սպաներ» գաղտնի զինվորական կազմակերպության¹ կողմից Եգիպտոսում իրակա-

¹ «Ազատ սպաներ» գաղտնի զինվորական կազմակերպության (حركة الأحرار الضباط) Ադ-Դուբատ ալ-սիրար) առաջին բջիջները ձևավորվեցին 1938 թ. Մանկաբաղ քաղաքում: 1938-1945 թթ. ընդունված է համարել կազմակերպության գործունեության բյուրեղացման առաջին փուլը, իսկ սկսած 1945 թ. կազմակերպությունում արդեն առկա էր հստակ ղեկավար միջուկը: 1948-1949 թթ. պաղեստինյան պատերազմից հետո «Ազատ սպաներ» գաղտնի զինվորական կազմակերպությունը վերակազմավորում է իր կառուցվածքը: Կազմակերպության փաստացի կազմավորումը կայացել է 1948-1949 թթ. պաղեստինյան պատերազմի վերջնափուլում, իսկ 1950 թ. արդեն ձևավորվեց կազմակերպության գործադիր կոմիտեն՝ սկզբից 5, 9, իսկ հետո 13 հոգուց բաղկացած կազմով: Ըստ տեղեկությունների կազմակերպության հիմնադիր և ղեկավար Գամալ Աբդել Նասերը միայն գիտեր կազմակերպության բոլոր անդամներին: 1952 թ. կազմակերպության գործադիր կոմիտեում ներգրավվեցին նաև գեներալ Մուհամմադ Նագիբին: 1952 թ. հուլիսյան հեղափոխական հեղաշրջման նախօրեին կազմակերպության անդամների թիվը հասնում էր 100-ի, և նրանց հսկողության տակ գտնվում էր եգիպտական բանակի մեծ մասը: Հարկ է

նացվեց հեղափոխական հեղաշրջում, որի արդյունքում երկրում տապալվեցին միապետական կարգերը: Եգիպտոսը տևական ժամանակ գտնվում էր մեծ տերությունների աշխարհաքաղաքական շահերի բախման կիզակետում, իսկ 1882 թ. ի վերջո անցավ Մեծ Բրիտանիայի վերահսկողության /պրոտեկտորատի/ տակ²:

1922 թ. Մեծ Բրիտանիայի նախաձեռնությամբ Եգիպտոսը հռչակվեց անկախ թագավորություն, սակայն իրականում երկիրը շարունակեց մնալ անգլիական գաղութային իշխանությունների վերահսկողության ներքո³: 1952 թ. հուլիսյան հեղաշրջման արդյունքում Եգիպտոսում իշխանության եկած «Ազատ սպաներ» գաղտնի զինվորական կազմակերպության հիմնադիրն ու ղեկավարը Գամալ Աբդել Նասերն էր⁴, որն

նշել, որ կազմակերպության գործադիր կոմիտեի անդամների մեծ մասը Եգիպտոսի ռազմական և ծովային նախարարության գլխավոր շտաբի Ակադեմիայի դասախոսներ էին՝ մայորի և փոխգնդապետի կոչումներով: Տե՛ս J. Gelvin, The Modern Middle East: A History, NY., Oxford, 2008, p 152., Новейшая история арабских стран, М. 1968, с. 404.

² Մանրամասն տե՛ս Կильберг X., Восстание Араби Паши в Египте: антибританское национально-освободительное движение в Египте в 1879-1882 гг., М/Л., 1937.

³ Մանրամասն տե՛ս Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, հ. 3, Երևան, 2006, էջ 200:

⁴ Գամալ Աբդել Նասերը «Ազատ սպաներ» գաղտնի զինվորական կազմակերպության հիմնադիրն էր և ղեկավարը: Եգիպտական զինվորական ակադեմիան ավարտելուց հետո Նասերը 1938 թ. նշանակում է ստանում Մանկաբաղում տեղակայված եգիպտական կայազորում, այնուհետև ծառայությունը շարունակում է Գահիրեում: Կազմակերպության գործադիր կոմիտեի անդամներն էին Գամալ Աբդել Նասերը, Խալիդ Մոհիադ Դինը, Ջաքարիա Մոհիադ Դինը, Մուհամմադ Նագիրը, Անվար Սադաթը, Մոնեմ Ամինը, Քամալադ Դին Հուսեյնին, Աբդել Լատիֆալ Բադրադին, Հասան Իբրահիմը եւ Աբդել Հաքիմ Ամերը, Գամալ Սալիմը, Սալահ Սալիմը, Հուսեյն Շաֆին և Ալի Սաբրին: Նրանցից հինգն ունեին մայորի, յոթը փոխգնդապետի, այդ թվում՝ Նասերը, և, միայն մեկը՝ Նագիրը, գեներալ-մայորի զինվորական կոչում: Տե՛ս Ковтунович О., Революция

իրավամբ դարձավ ոչ միայն Եգիպտոսի, այլև ողջ արաբական աշխարհի առավել խարիզմատիկ և ազդեցիկ առաջնորդներից մեկը: «Ազատ սպաներ»-ի կողմից իրականացված հեղափոխական հեղաշրջման առանձնահատկություններից մեկն այն էր, որ այն կրում էր զուտ ռազմական բնույթ: Հետաքրքիր է այն հանգամանքը, որ հեղաշրջման կազմակերպիչները ծրագրած իշխանափոխության գործում չէին ներգրավել ոչ մի քաղաքական այլ ուժ՝ կուսակցության և կամ կազմակերպության տեսքով, բացառությամբ «ՀԱԴԵԹՈՒ»⁵-ի և «Մուսուլման-եղբայրներ»⁶-ի մի քանի անդամների⁷: Ավելին, ըստ էության սա զուտ սպայական հեղաշրջում էր, քանի որ իշխանափոխության նպատակները չէին բացատրվում ոչ սերժանտական ոչ էլ շարքային զինվորական կազմին:

Առաջին հայացքից եգիպտական բանակի մի խումբ սպաների կողմից իրականացված հեղաշրջումը⁸ կարծես թե շար-

“Свободных офицеров” в Египте, М., 1984, с. 74/166/, Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, հ. 3-րդ, Երևան, 2006, էջ 254:

⁵ Այս կազմակերպությունը «Ազգային ազատագրության դեմոկրատական շարժումը» հիմնվել է 1947 թ. Հենրի Քուրիելի կողմից մի քանի կոմունիստական խմբերի միաձուլման արդյունքում: Առհասարակ 1942-1952 թթ. Եգիպտոսում գործում էին 7-10 կոմունիստական կազմակերպություններ, որոնց կենտրոնները գտնվում էին Կահիրեում և Ալեքսանդրիայում: Օրինակ՝ «Ազգային ազատագրության եգիպտական շարժումը», «Կայծը», «Արևածագ» և այլն: Նրանց մեջ ամենահզորը հենց «ՀԱԴԵԹՈՒ»-ն էր: Մանրամասն տե՛ս Новейшая история арабских стран Азии (1917-1966), М., 1966, с. 394.

⁶ Այս կազմակերպությունը հիմնվել է 1928 թ. Աստվածաբանության ուսուցիչ Հասանալ Բաննայի կողմից Իսմայիլիայում (Եգիպտոս): Մանրամասն տե՛ս Lia B., The Society of the Muslim Brothers in Egypt, the Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942, U.K.: Ithaka 1998, p. 45.

⁷ Ковтунович О., Революция «Свободных офицеров» в Египте, М. 1984, с. 95.

⁸ Հեղաշրջման արդյունքում Եգիպտոսում իշխանության եկան միջին սոցիալական խավերի, հայրենասիրական մտավորականության և ազգային բուրժուազիայի ներկայացուցիչները:

քային վերնախավային իշխանափոխություն էր, սակայն իրականում այն ամբողջությամբ նոր քաղաքական-տնտեսական և գաղափարական համակարգի ձևավորման հիմք հանդիսացավ: Հեղաշրջումը շուտով վերածվեց հակակայսերապաշտական և հակաավատատիրական հեղափոխության:

Հեղաշրջումից անմիջապես հետո նոր իշխանությունները քաղաքական ուստիկանության վերացման և հին պետական համակարգը «մաքրագատելու» վերաբերյալ մի շարք կարևորագույն օրենքներ ընդունեցին⁹:

1952 թ. սեպտեմբերի 9-ին ընդունվեց հողի մասին նոր օրենքը¹⁰, որի համաձայն բոնագրավվում էին թագավորական հողերը, իսկ կալվածատերերից առգրավվում էին 300 ֆեդդան չափաբաժինը գերազանցող բոլոր հողերը¹¹: Միևնույն ժամանակ նվազեցվեց նաև հողի վարձակալության համար սահմանված վճարը, կանոնակարգվեց գյուղատնտեսության ոլորտի աշխատողների աշխատավարձը և այլն: Եգիպտոսի Հեղափոխական հրամանատարության խորհրդի անդամ (ՀՀԽ), զինվորական և քաղաքական գործիչ Խալեդ Մոհի ադ Դինը այս կապակցությամբ գրեց, որ Հողի բարեփոխումների մասին օրենքը, երևի թե առավել մեծ ազդեցությունն ունեցավ ժողովրդի կյանքի և հեղափոխության ճակատագրի վրա: Այն ազատեց գյուղացիությանը և կանգնեցրեց հեղափոխության

⁹ Վերացվեցին «բեյ» և «փաշա» տիտղոսները:

¹⁰ Кошелев В., Египет: уроки истории, борьба против колониального господства и контрреволюции (1879-1981), Минск 1984, с. 130.

¹¹ Հողի մասին բարեփոխումները խարխիւեց հին Եգիպտոսի ազդեցիկ խավի դիրքերը, միևնույն ժամանակ իր կողմը գրավելով գյուղացիության ստվարածավալ քանակի համակրանքը: Այդպիսով, եգիպտական հեղափոխությունը հողի մասին բարեփոխումների արդյունքում ձեռք բերեց լայն սոցիալական հենք: 1952-1960 թթ. ընթացքում եգիպտական կալվածատերից խլվեցին շուրջ 445 հազար ֆեդդան հողեր, որոնք բաշխվեցին 180 հազար գյուղացիական ընտանիքներին: Ընդհանուր առմամբ հող ստացան մոտ 1 մլն. գյուղացիներ: Տե՛ս Мирский Г., Армия и политика в странах Азии и Африки, М., 1970, с. 37.

կողքին¹²: Ավելի ուշ ընդունվեց նաև վարչակազմի անդամներին մեկից ավելի պաշտոն զբաղեցնելու արգելքի մասին օրենքը¹³:

1952 թ. դեկտեմբերի 10-ին ստեղծված Հեղափոխության Ղեկավարման Խորհրդի կողմից վերացվեց 1923 թ. միապետական սահմանադրությունը, իսկ 1953 թ. դեկտեմբերի 16-ին Եգիպտոսում հայտարարվեց անցումային եռամյա շրջան, որի լրանալուն պես երկրում կրկին պետք է վերականգնվեին խորհրդարանական ինստիտուտները:

Ձգտելով պահպանել նոր իշխանությունը ներքաղաքական վայրիվերումներից և միևնույն ժամանակ օգտագործելով անցումային շրջանում գտնվող պետությունների հետ կապված «միջազգային փորձը»՝ Նասերը 1953 թ. հունվարի 17-ին երկրում վերացրեց բոլոր քաղաքական կուսակցությունները և բռնագրավվեց նրանց ողջ ունեցվածքը: Եգիպտական քաղաքական դաշտից վերացված կուսակցությունների փոխարեն ստեղծվեց «Ազատագրության կազմակերպությունը»՝ միակ պաշտոնական կազմակերպությունը, որը պետք է հիմք դառնար նոր վարչակարգի համար նշված «անցումային շրջանը» թևակոխելու համար:

Միևնույն ժամանակ հունիսի 18-ին իրավական տեսանկյունից ևս ոչնչացվեց միապետությունը¹⁴, իսկ 1953 թ. հունիսի 18-ին Եգիպտոսը հռչակվեց հանրապետություն: Եգիպտոսի Հանրապետության առաջին նախագահ նշանակվեց գեներալ

¹² «Проблемы мира и социализма», М., 1966, N 8, с. 39.

¹³ Օրինակ, մի բանկում պաշտոն զբաղեցնող պաշտոնյան իրավունք չունեի մեկ այլ բանկում ևս պաշտոն զբաղեցնել: Мирский Г., նշվ. աշխ. էջ 38, Аш Шафии Ш., Развитие национально-освободительного движения в Египте, М., 1961, с. 186.

¹⁴ Հարկ է նշել, որ գահընկեց արված Փարուք թագավորի 7 ամսեկան որդին դեռ համարվում էր Եգիպտոսի թագաժառանգը, իսկ պետության ղեկավարման լծակները ձևականորեն գտնվում էին խնամակալների խորհրդի ձեռքերում:

Մուհամմադ Նագիբը: Նրա ձեռքում կենտրոնացվեցին պետության բոլոր բարձրագույն պետական, կառավարական և զինվորական պաշտոնները¹⁵, սակայն իրական իշխանությունը երկրում կենտրոնացած էր Նասերի ձեռքում: Իշխանության նման բաշխման պարագայում ակնհայտ էր, որ ի վերջո նրանց երկուսի միջև առճակատում կառաջանար:

Իրականում Նասերի և Նագիբի միջև շուտով քաղաքական և սոցիալական զարգացումների վերաբերյալ ի հայտ եկան հակասություններ՝ երկուստեք սրելով հարաբերությունները¹⁶: Բանն այն է, որ Նագիբը դեմ էր արմատական սոցիալական վերափոխումների. նա կարծում էր, որ միանգամայն բավարար էր միապետության տապալումը: Նագիբը ցանկանում էր Եգիպտոսը վերածել սահմանադրական հանրապետության, որտեղ դարձյալ կգործեին իրենց արդեն իսկ վարկաբեկած ավանդական կուսակցությունները¹⁷:

Ի տարբերություն Նագիբի, Նասերը գտնում էր, որ երկրում քաղաքական հեղափոխությունը դեռ չի ավարտվել, իսկ սոցիալական հեղափոխությունը, ըստ էության, ինչպես հարկն է, դեռ չի սկսվել¹⁸: Իր «Հեղափոխության փիլիսոփայությունը» հայտնի աշխատությունում Նասերը գրում էր, որ «բոլոր ազգերը անցնում են երկու հեղափոխությունների միջով՝ քաղաքական և սոցիալական: Քաղաքական հեղափոխության միջոցով ազգը հաստատում է իր ինքնակառավարման իրավունքը՝ ընդդեմ բռնակալության և նրա տարածքը բռնազավթած ազդեցիվ բանակի: Իսկ սոցիալական հեղափոխության ընթացքում հասարակության դասակարգերը կոծկում են միմյանց դեմ, մինչև որ չի ապահովվում արդա-

¹⁵ Նագիբը մինևույն ժամանակ զինված ուժերի գլխավոր հրամանատարն էր, Հեղափոխության ղեկավարման խորհրդի նախագահը և վարչապետը: Տե՛ս Նովհաննիսյան Ն., նշվ. աշխ., էջ 260:

¹⁶ Vatikiotis P.J., *The Egyptian Army in Politics*, Bloomington 1961, pp. 139-140.

¹⁷ Նովհաննիսյան Ն., նշվ. աշխ., էջ 262:

¹⁸ Vatikiotis P.J., *Nasser and his generation*, London 1978, p. 129.

րություն բոլոր քաղաքացիների համար, և չի հաստատվում կայունություն երկրում»: Հենց այս սկզբունքներն էլ Նասերը փորձում էր դարձնել Եգիպտոսի ներքին և արտաքին քաղաքականության հիմնական ուղղությունները¹⁹:

Քաղաքական պայքարը գեներալ Նագիբի և փոխգնդապետ Նասերի միջև ավարտվեց վերջինիս հաղթանակով: 1954 թ. ապրիլի 16-ին ՀՂԽ-ն Նասերին նշանակում է վարչապետ և Հեղափոխական ղեկավարման խորհրդի նախագահ:

1954 թ. հոկտեմբերի 26-ին, Ալեքսանդրիայում, Նասերի ելույթի ժամանակ «Մուսուլման-եղբայրներ»-ը անհաջող մահափորձ են իրականացնում նրա նկատմամբ: Սկսված հետաքննությունը պարզեց, որ «Մուսուլման-եղբայրներ»-ի հետ բավականին սերտ հարաբերությունների մեջ է նաև գեներալ Նագիբը²⁰: Սա, ըստ էության, լավագույն առիթն էր Նագիբից վերջնականապես ազատվելու համար: Նոյեմբերի 14-ին Նագիբը ազատվեց բոլոր զբաղեցրած պաշտոններից և նրա նկատմամբ որպես խափանման միջոց տնային կալանք ընդունվեց²¹:

Պետական կառավարման փորձի կուտակումը, Եգիպտոսի առջև ծառայած ներքին զարգացման և արտաքին քաղաքականության ուսումնասիրությունը Նասերին հնարավորություն տվեցին ձևակերպել եգիպտական հեղափոխության հիմնական խնդիրները, որը նա որպես կառավարության ծրագիր ներկայացրեց հանրությանը 1955 թ. մարտի 28-ին: Ըստ Նասերի՝ եգիպտական հեղափոխության հիմնական խնդիրները հանգում էին հետևյալ կետերի. ա/ կայսերապաշտության վերացում, բ/ ավատատիրության վերացում, գ/ կա-

¹⁹ Հովհաննիսյան Ն., նշվ. աշխ., էջ 261:

²⁰ Беляев И., Примаков Е., Египет: время президента Насера, М., 1981, с. 47.

²¹ Որպես պաշտոնակության հիմնավորում Նասերը Նագիբին մեղադրեց բռնապետական նկրտումների իրականացման փորձում: Նագիբը մինչև 1973 թ. ապրեց տնային կալանքի տակ և մահացավ 1984 թ.:

պիտալիստական մենաշնորհատիրության և նրանց տիրապետության վերացում, դ/ սոցիալական արդարության հաստատում, ե/ ազգային ուժեղ բանակի ստեղծում, գ/ իսկապես ժողովրդավարական համակարգի հաստատում²²:

1956 թ. հունիսի 23-ին Եգիպտոսում անցկացված ընդհանուր հանրաքվեի արդյունքում ուժի մեջ մտավ պետության նոր Սահմանադրությունը: Այն կարևորագույն դերակատարություն ունեցավ Եգիպտոսի քաղաքական պատմությունում՝ նպաստելով ազգային անկախության ամրապնդման և ազգային տնտեսության զարգացմանը²³:

1956 թ. հուլիսի 23-ին Նասերը համընդհանուր քվեարկությամբ ընտրվեց Եգիպտոսի նախագահ: Կենտրոնացնելով իր ձեռքում պետության ղեկավարման բոլոր լծակները, Նասերը միևնույն ժամանակ քաղաքական և տնտեսական քայլերը կատարում էր զգուշորեն՝ տեղի կալվածատերերի դժգոհությունը և բրիտանացիների հավանական ներխուժումը կանխելու նպատակով²⁴:

Աշխարհաքաղաքական բարդ պայմաններում եգիպտական նորաթուխ իշխանություններին հարկավոր էր որդեգրել քաղաքական այնպիսի ուղեգիծ, որը ոչ միայն կկանոնակարգեր ներքաղաքական կյանքը երկրում, այլև միջազգային հարաբերությունների ենթատեքստում զերծ կպահեր Եգիպտոսը ցնցումներից և վայրիվերումներից:

1950-ականների երկրորդ կեսին Նասերի կողմից առաջ քաշվեց Եգիպտոսի արտաքին քաղաքական նոր հայեցակարգը, որն, ըստ էության, ոչ միայն արտացոլեց ժամանա-

²² Сапронова М., Египет: 90 лет конституционных трансформаций (1923-2013гг.), М., 2014, с. 20.; Տե՛ս նաև՝ Հովհաննիսյան Ն., նշվ. աշխ., էջ 265:

²³ Մանրամասն տե՛ս Сапронова М., նշվ. աշխ., էջ 20:

²⁴ Malek A., Egyptie Societe Militaire, Paris, 1962, p. 72, Мирский Г., նշվ. աշխ., էջ 38:

կաշրջանի աշխարհաքաղաքական զարգացումները, այլև ամփոփեց վերջինիս աշխարհընկալման տեսլականը:

Գամալ Աբդել Նասերի կողմից առաջ քաշված արտաքին քաղաքական նոր հայեցակարգն ունեցավ հենքային նշանակություն Եգիպտոսի հետագա զարգացման համար: Եգիպտոսի արտաքին քաղաքական նոր հայեցակարգը կառուցվեց հետևյալ սկզբունքային մոտեցումների վրա.

ա/ դրական չեզոքություն և ռեալիզմ

1955-1961 թթ. Եգիպտոսի արտաքին քաղաքականության համար չափազանց վճռորոշ ժամանակաշրջան էր: Այն առաջին հերթին պայմանավորված էր միջազգային հարաբերություններում և տարածաշրջանում «սառը պատերազմի» ազդեցության անմիջական դրսևորումներով, մասնավորապես ռազամաքաղաքական բլոկների ստեղծման և երկու գերտերությունների միջև ուժերի նոր հարաբերակցության ձևավորման հարցում ռեալիստական դիրքորոշմամբ: Ըստ Նասերի՝ հարկավոր էր լինել «մեծ խաղի» մեջ, բայց խաղալ փոքր խաղադրույքներով՝ քայլ առ քայլ գնալով առաջ: Մասնավորապես՝ կապեր ստեղծել այնպիսի պետությունների հետ, որոնք «սառը պատերազմի» շրջանակներում ևս համարվում էին այսպես կոչված «երրորդ աշխարհ»²⁵:

Ստանձնելով պետության նախագահի պաշտոնը Նասերը հայտարարեց, որ Եգիպտոսը «չի միանա ոչ Արևմտյան և ոչ էլ Արևելյան բլոկներին»²⁶: Սակայն տվյալ ժամանակաշրջանի

²⁵ Օրինակ, նորանկախ եգիպտական պետության համար չափազանց կարևոր էր մատչելի և որակյալ սպառազինության ձեռքբերումը, որն էլ հնարավոր եղավ ստանալ 1955 թ. սեպտեմբերի 21-ին Պրահայում Եգիպտոսի և Չեխոսլովակիայի միջև ստորագրված համապատասխան համաձայնագրի շնորհիվ: Մանրամասն տե՛ս u Bickerton I.J., Klausner C.L., A History of the Arab Israeli Conflict, Pearson 2010, p. 115.

²⁶ Крылов С., 50 лет движению неприсоединения: итоги и перспективы, с. 17, տե՛ս u http://www.mgimo.ru/files/225722/02_Krylov.pdf

արտաքին քաղաքական զարգացումները պաշտոնական Կահիրեին ի վերջո բերեցին Արևմուտքի հետ անմիջական առճակատման: Միևնույն ժամանակ տվյալ հանգամանքը և տարածաշրջանում սկսված քաղաքական մրցապայքարը էլ ավելի ամրապնդեցին և խթանեցին Նասերի նկրտումները՝ Եգիպտոսը վերածել Մերձավոր Արևելքի «առաջնորդի»: Նասերի կողմից որդեգրված «դրական չեզոքության» քաղաքականության շրջանակներում կարևորագույն քայլերից էր 1955-1956 թթ. Ինդոնեզիայում «Չմիացած երկրների շարժման» կազմակերպության հիմնման վերաբերյալ Հնդկաստանի վարչապետ՝ Ջավահարլար Ներուի և Հարավսլավիայի նախագահ՝ Իոսիփ Բրոզ Տիտոյի հետ համատեղ որոշման ընդունումը²⁷:

Այս կապակցությամբ ուշագրավ է ԱՄՆ-ի նախկին պետքարտուղար Ջոն Ֆոստեր Դալլեսի կարծիքը, համաձայն որի Նասերի «չեզոքությունը» ԱՄՆ-ի կողմից որակվեց իբրև «կոմունիզմի հետ մերձեցում»: Մակայն, իրականում Նասերը նախընտրեց «չեզոքությունն և խուսանավումը» ԽՍՀՄ-ի և ԱՄՆ-ի միջև, թեպետև Եգիպտոսի նախագահն իր կողմից արծարծվող «արաբական սոցիալիզմի շրջանակներում ավելի համակրում էր» պաշտոնական Մոսկվային:

Նասերի «դրական չեզոքության և ռեալիզմ»-ի քաղաքականությունն էլ ավելի ամրապնդվեց Մեծ Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի և Իսրայելի կողմից 1956 թ. Եգիպտոսի դեմ նախաձեռնված «եռյակ ագրեսիայի» արդյունքում: «Եռյակ ագրեսիան» և առաջացած Սուեզի ճգնաժամը Եգիպտոսի համար դարձան բարոյական այն հաղթանակները, որոնք բարձրացրին պետության հեղինակությունը՝ վերածելով Կահիրեին ա-

²⁷ Kahin, George McTurnan. *The Asian-African Conference: Bandung, Indonesia, April 1955*. Ithaca: Cornell University Press, 1956, p. 24.

րաբական աշխարհում «եղանակ ստեղծող պետության»²⁸: Նասերի արտաքին քաղաքական հայեցակարգի «դրական չեզոքության և ռեալիզմ»-ի բաղադրիչն էր, որն Սուեզի ճգնաժամում ապահովեց ԱՄՆ-ի, և միևնույն ժամանակ ԽՍՀՄ-ի հանդես գալը Եգիպտոսի օգտին²⁹:

բ/Սոցիալական կառուցողականություն (կոնստրուկտիվիզմ)

Այս բաղադրիչով Նասերը փորձեց համադրել Եգիպտոսի մշակույթը, ավանդույթները և պատմական անցյալը արտաքին քաղաքականության շրջանակներում: Նասերի կարծիքով միապետական իշխանության տարիներին միջազգային հարաբերություններում Եգիպտոսի տեղն ու դերը խեղված էր և այն հաճախ չէր ընկալվում միանշանակ իբրև «իրական արաբական պետություն»:

Տվյալ բաղադրիչով արտաքին քաղաքականությունում Նասերը փորձեց կառուցել իդենթիկ եգիպտական պետություն, որի հիմքում պետք է դրված լինի արաբական ազգայնականությունը՝ հիմնված արաբերենի և իսլամի վրա: Ըստ Նասերի՝ հենց սա պետք է դառնար Եգիպտոսի միասնության հիմքը և ամրապնդեր սոցիալական կառուցողականության (կոնստրուկտիվիզմի) բաղադրիչը արտաքին քաղաքականության մեջ: Ըստ էության, սոցիալական կառուցողականությունն էլ հանդիսացավ նասերականության հիմքը: Արդարացի լինելու համար հարկ է նշել, որ դրույթի ձևավորման համար նպաստեցին թե՛ Իսրայելի և պաղեստինյան հարցի

²⁸ Киссинджер Г., Дипломатия, տե՛ս [http://www.e-reading.club/chapter.php/1016921/21/Kissindzher - Diplomatiya.html](http://www.e-reading.club/chapter.php/1016921/21/Kissindzher_-_Diplomatiya.html)

²⁹ Տարածված կարծիքի համաձայն, Եգիպտոսի դեմ սկսված «եռյակ ագրեսիան» հնարավոր եղավ կանխել հիմնականում ԱՄՆ-ի կոշտ դիրքորոշման արդյունքում, մինչդեռ խորհրդային մասնագիտական գրականության մեջ նշվում էր ԽՍՀՄ-ի բացառիկ դերակատարության մասին նշված ճգնաժամում:

գոյությունը, և թե՛ Արևմուտքի «արաբատյաց տրամադրություններ տարածելու քաղաքականությունը»:

Արդյունքում Արևմուտքի այն մտահոգությունը, որ սոցիալական կոնստրուկտիվիզմի հիմքից սերած նասերականությունը կդառնա տիրապետող ուժ և գաղափար արաբական աշխարհում, շուտով դարձավ իրականություն:

գ/Ծայրահեղականությունը

Նասերը ցանկանում էր խզել Եգիպտոսի բոլոր կապերը տնտեսական անցյալի հետ՝ ստեղծելով այնպիսի համակարգ, որը կներդաշնակեցներ սոցիալական դասակարգերը, անդրազգային կորպորացիաները և այսպես կոչված «տնտեսական էլիտան»:

Նասերի աշխարհայացքում ծայրահեղականությունը ենթադրում էր նաև, որ «պետությունը միջազգային կապիտալիզմի և կայսերապաշտության գործակալ» լինել չի կարող և հետևաբար Եգիպտոսը ունի զարգացման իր ուրույն ուղեգիծը: Վերը նշվածի շրջանակներում ազգայնացման քաղաքականությունը ստեղծեց նաև հասարակական նոր ոլորտ, որն իր տեղը գտավ արտաքին քաղաքականության մեջ: Օտարերկրյա կազմակերպությունները կարող էին ներդրումներ կատարել Եգիպտոսում, միայն իշխանությունների թույլտվության դեպքում, քանի որ տնտեսության բոլոր առանցքային ոլորտները գտնվում էին պետության բացարձակ վերահսկողության ներքո:

դ/Ազատականություն

Զնայած Նասերի վարած պետական վերահսկողության քաղաքականությանը տնտեսության ոլորտում՝ եգիպտական իշխանությունները միևնույն ժամանակ հայտարարում էին, որ իրենք պատրաստ են եգիպտական շուկայում ապա-

հովել ազատականություն՝ օտարերկրյա ներդրումները ապահովելու նպատակով:

Ամփոփելով՝ կարող ենք ասել որ միջազգային հարաբերություններում Նասերի Եգիպտոսը բնորոշվում էր որպես անարխիայի մեջ գտնվող երկիր, որը չի կարողանում կողմնորոշվել «դաշնակցի ընտրության» հարցում: Իհարկե, այս ամենը պայմանավորված էր օտարերկրյա քաղաքական, տնտեսական և ռազմական կախումը նվազեցնելու Նասերի ձգտմամբ:

**РЕВОЛЮЦИОННЫЙ ПЕРЕВОРОТ “СВОБОДНЫХ
ОФИЦЕРОВ” И ФОРМИРОВАНИЕ НОВОЙ
ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ ЕГИПТА
(50-ЫЕ ГОДЫ XXВ.)**

*Гор Геворгян
Էդита Асатрян
(резюме)*

Одним наиважнейших этапов в истории республиканского Египта являются 50-ые годы 20в. Именно в этот период началось строительство новой системы власти и национальной независимой экономики государства. Пришедшая к власти в стране организация “Свободные офицеры” во главе с Гамалем Абдель Насером осуществили обширную программу реформ, затронувшую практически все сферы страны.

Взамен уничтоженной монархии Насер предложил качественно “Новый Египет”, который должен был не только преодолеть внутривосточную тяжелую ситуацию и экономическую нестабильность но и стать одним из самых влиятельных государств арабского мира.

Предложенная Насером новая внешнеполитическая концепция Египта, стала движущей силой страны, которая определила ее специфическое место и роль в регионе и в международных отношениях. Насер стал лидером арабского мира, а его идеологическая основа-насеризм стала в некотором смысле одним из залогов единства “арабской уммы”.

**“FREE OFFICERS” REVOLUTION OVERTURN AND
FORMATION OF THE NEW FOREIGN POLICY
CONCEPT OF EGYPT
(XX CENTURY’S 50-TH)**

Gor Gevorgyan

Edita Asatryan

(summary)

One of the most important stages of republican Egypt history is the XX century’s 50-th. Exactly in that period building of the new power system and the country’s national independent economy began. The “Free Officers” organization, led by Gamal Abdel Naser, which came to power, realized broad reform program, which influenced almost all the spheres of the country. Instead of the destroyed monarchy, Naser suggested a qualitatively new Egypt, which should not only overcome tough internal political situation and economic instability, but become one of the most influential countries of the Arabic world.

The new foreign policy concept, suggested by Naser became moving force of the country and defined its specific place and role in the region and foreign affairs. Naser became the leader of the Arabic world and his ideologic basement – Naserism – in certain aspect became collateral of the unity of the “Arabic ummah”.